

розвитку учнів. Час навчання в старших класах ДМШ є найбільш сприятливим періодом для посиленої роботи над технікою завдяки психічним новоутворенням підліткового віку, а також попередньо набутому школярами виконавсько-слуховому досвіду. Цілеспрямований розвиток техніки старшокласників в ході навчання в ДМШ відбувається як на художньому, так і на спеціальному інструктивному матеріалі. Інструктивний матеріал має допоміжне значення у формуванні юного музиканта, однак без систематичної роботи над ним виконавцю дуже важко досягти майстерності у володінні інструментом. Суттєво раціоналізувати роботу над технікою дозволяє опанування та доцільне застосування старшокласниками позиційної гри, методу технічного фразування, різноманітних ритмічних, звукових, штрихових та темпових варіантів.

Література

1. *Арчажникова Л.Г.* Методика обучения игре на фортепиано: Учебное пособие для студентов IV курса вечернего и заочного отделений музыкально-педагогического факультета. – М.: МГЗПИ, 1982. – 82 с.
2. *Коган Г.* Работа пианиста. – 3-е изд., доп. – М.: Музыка, 1979. – 150 с.
3. *Либерман Е.* Работа над фортепианной техникой: Учеб. пособие. – 2-е изд., доп., перераб. – М.: Музыка, 1985. – 136 с.
4. *Лонг М.* Французская школа фортепиано // Выдающиеся пианисты-педагоги о фортепианном искусстве. – М.-Л.: 1966. – 308 с.
5. *Олексюк О.М.* Методика викладання гри на народних інструментах: Навчальний посібник. – К.: Вид-во КНУКІМ, 2003. – 128 с.
6. *Перельман Н.* В классе рояля. Короткие рассуждения. – 4-е изд., доп. – Л.: Изд-во «Музыка», 1986. – 80 с.

УДК 371.13:78(043.3)–057.874

Дячук Н.І.

МЕТОДИ МУЗИКОТЕРАПІЇ У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

В статье рассматриваются пути внедрения музыкотерапевтических методов в учебно-воспитательный процесс начальной школы.

Ключевые слова: *методы музыкотерапии, учебно-воспитательный процесс начальной школы, музыкальное восприятие младших школьников, музыкально-коммуникативное поле «ученики – музыка – обучение».*

Потужний інформаційний простір, високі освітянські вимоги, збільшення когнітивних, емоційних та комунікативних навантажень, ігнорування психогігієнічних норм організації навчання, призводять до суттєвого погіршення здоров'я та зниження навчальної успішності дітей молодшого шкільного віку. Реалізація оздоровчої функції школи як генерального напрямку державної політики в галузі освіти (Національна доктрина розвитку освіти в Україні, Закони України «Про загальну середню освіту») можлива за умов активізації внутрішніх адаптаційних резервів дитячого організму.

Відомо, що одним із засобів оптимізації розумової праці є музичне мистецтво. Завдяки популярності музики в сучасному соціокультурному просторі, діти постійно знаходяться у своєрідному звуковому ефірі, прагнуть до спілкування з музичним мистецтвом (Л.Бочкар'єв, Б.Брилін, В.Дряпіка, Ю.Капустін, М.Лещенко, Г.Тарасенко). Створити гармонійне мистецьке середовище, націлене на покращення атмосфери педагогічної взаємодії, за умов відповідних знань та умінь, може вчитель початкових класів.

На сучасному етапі вплив музики на психофізіологічний стан дитини враховується в процесі її естетичного виховання та розвитку (Л.Масол, Н.Миропільська, Е.Печерська, О.Федій, Л.Хлебнікова, Ю.Юцевич та ін.) . Релаксаційні та мобілізаційні можливості музики певною мірою використовуються з метою мінімізації негативних наслідків організації навчально-виховного процесу й поліпшення успішності учнів Л.Костюхіною, Т.Метельницькою, Л.Трегубовою.

Величезний науково-практичний досвід специфіки застосування принципів і методів музикотерапії для моделювання емоційних станів міститься у дослідженнях О.Блінової, Л.Брусиловського, М.Обозова, В.Петрушина, Г.Побережної, К.Швабе, Ж.Шошиної та ін. Але визначеного узагальненого алгоритму організації навчально-виховного процесу в початковій школі з

урахуванням кращих здобутків окреслених науково-практичних галузей на сьогодні в Україні не існує.

Метою статті є окреслення можливих шляхів впровадження музико терапевтичних методів у навчально-виховний процес початкової школи.

Музичне мистецтво здатне підняти емоційний тонус людини, зняти втому, психічне напруження, підвищити працездатність, активізувати інтелектуальну діяльність, створити сприятливе тло для оптимального пристосування індивіда до умов навколишнього середовища, атмосферу психологічного комфорту [6]. Неоцінимий досвід використання музичного мистецтва як засобу моделювання й корекції внутрішнього стану людини дає відносно нова галузь психотерапії – музикотерапія.

Музикотерапія (в перекладі з грецької означає «лікування музикою») вивчає можливості музичного мистецтва в управлінні психічним станом людини, “лікує” не в буквальному клінічному значенні, а певним чином соціалізує людину, використовує музику в контексті опосередкованого впливу на психофізіологічні процеси, внаслідок якого зміцнюється психосоматичне здоров’я реципієнта (І. Альтшуляр, О. Блінова, О. Галінська, В. Зав’ялов, А. Менегетті, В. Рожнов, Ж. Шошина, М. Обозов, К. Швабе, О. Сакс). Музикотерапія використовує музичне мистецтво таким чином, що музичний супровід не тільки забезпечує цілющу атмосферу або особливий терапевтичний клімат, а виступає головним інструментом для створення необхідних змін у внутрішньому стані людини [1].

Методи музикотерапії класифікують по-різному. Так, З. Матейова і С. Машура наводять класифікацію О. Галінської: методи, спрямовані на відреагування, емоційно активізуючі; тренінгові, релаксуючі, комунікативні, творчі методи в формі музичної, вокальної, рухової імпровізації; психоделічні, екстатичні, естетизуючі, споглядальні; музичний тренінг чутливості для уміння бачити вияви й відгомони життя в музиці [5].

Найбільш вдало узагальнив методи музичної терапії, на наш погляд, німецький вчений К. Швабе. Дослідник розрізняє: рецептивну музичну терапію, яка передбачає використання музичної комунікації у формі репродуктивно-рецептивних дій та активну музичну терапію, куди входить інструментальна імпровізація, терапія співом, рухова імпровізація під музику, танцювальна терапія [10].

Рецептивну музикотерапію поділяють на комунікативну (спільне прослуховування музики, спрямоване на підтримку контактів взаєморозуміння й довіри); реактивну (спрямовану на досягнення катарсису) та регулятивну (яка сприяє зниженню нервово-психічного напруження). Виокремлюють чотири основних напрямки лікувальної дії музикотерапії: емоційне активування в процесі вербальної психотерапії; розвиток навичок міжособистісного спілкування (комунікативних функцій і здібностей); регулюючий вплив на психовегетативні процеси; підвищення естетичних потреб [7].

Принципи рецептивної музикотерапії реалізуються у вигляді музичного супроводу трудового процесу з метою підвищення продуктивності фізичної й розумової праці. Музыка, яка використовується для супроводу трудової діяльності людини через домінування в ній прикладних, психогігієнічних функцій, у науковій літературі називається функціональною музикою. «Функціональна музика» – це виокремлена з певною метою частина музичного мистецтва, яка підлягає загальним закономірностям впливу музики на людину, підібрана за певними критеріями, покликана стимулювати психофізіологічні функції в процесі трудової або навчальної діяльності [4].

Як засіб емоційної регуляції навчально-пізнавальної діяльності учнів музику використовують у трьох аспектах: як необхідний супровід, адекватний змісту дидактичного матеріалу; як умову управління увагою та супровід фізкультпауз. Вважається, що функціональна музика має емоційно мобілізуюче значення на всіх етапах навчального процесу. Музичний супровід тут виконує функцію каталізатора емоційних процесів, а увага учнів спрямована на виконання навчальної діяльності, що дозволяє створювати сприятливий психологічний клімат під час педагогічної взаємодії, оптимізувати функціональний стан дитини, який прямо або опосередковано обумовлює виконання навчальної діяльності [6]. Для організації музичного супроводу навчальної діяльності школярів перед учителем стоїть завдання підібрати відповідний музичний репертуар.

Методи активної музичної терапії засновані на активному переживанні емоційно-образного змісту музичного твору: його усвідомленні, усній або письмовій вербалізації, що передбачає малювання вражень, рухи під музику. Крім активного прослуховування, активна музична комунікація включає виконавську й творчу музичну діяльність (спів, гру на музичних інструментах, музично-ритмічні рухи) [5].

Для підбору відповідних музичних комунікацій учителю необхідні знання вікових особливостей музичного сприймання молодших школярів, які визначаються обмеженим обсягом

життєвого й музичного досвіду дітей, специфікою мислення, утрудненнями в узагальненнях, переважанню цілісності сприймання [8].

Характеристикою музичного сприймання молодших школярів займались Н. Аніщенко, В. Белобородова, Т. Дорошенко, О. Єременко, О. Жорнова, Т. Крижанівська, Л. Прокоф'єва та ін. Особливості вищої нервової діяльності учнів початкових класів обумовлюють безпосередність, яскраву емоційність, гостроту та свіжість сприймання, споглядальність дітей; особливу схильність до "наслідування" думок дорослих (навіюваність). Вони з безпосередньою допитливістю сприймають довкілля, але їх сприймання характеризується незначною диференційованістю. Наявне, наочне сприймається дітьми набагато краще, чіткіше, ніж символічне, схематичне зображення.

Результати досліджень О. Ростовського, Ю. Соколовського, К. Тарасової свідчать про те, що у дітей молодшого шкільного віку переважає сенсомоторний характер музичного сприймання. Автори зазначають, що діти віддають перевагу веселій, моторній музиці, найбільше реагують на масивність, динаміку звучання, темп, регістр, темброву палітру музики та загальний тонус звучання, розповідний, запитальний характер музичного висловлювання, ніжність і різкість, м'якість і жорсткість, дзвінкість, ліричну наповненість або металічну сухість звучання; сприймання музики тісно пов'язане з рухами. О. Ростовський підкреслює, що ритмізована та мальовнича музика найбільше відповідає досвіду молодших школярів, їхнім потребам в активних виявах. На другому місці у дітей – маршова музика, на третьому – повільна, наспівна. Це пояснюється тим, що ритм засвоюється дитиною ще до народження через рецептори її матері й продовжує засвоюватися протягом усього ритмічно організованого життя [там же].

На жаль, сучасний навчальний процес початкової школи, внаслідок своєї інтенсифікації і насиченості емоціогенними ситуаціями, недоліків у постановці педагогічної роботи, несприятливого емоційно-психологічного клімату під час занять призводить до виникнення в учнів неприпустимих функціональних станів – емоційного напруження й перевтоми. Дані функціональні стани є причиною погіршення психосоматичного здоров'я учнів, зниження навчальної успішності, тому вимагають пильної уваги з боку педагога, знань і умінь для їх оцінки та корекції [9].

Критерієм ефективності впровадження методів музикотерапії в навчальний процес початкової школи є оптимальний функціональний стан дитини, який обумовлює ділову активність, позитивний настрій молодших школярів. Так як використання методів музикотерапії у навчальному процесі початкової школи передбачає здійснення учителем певної діяльності, розглянемо детальніше структурні компоненти даної діяльності.

Мета є основоположною ланкою й визначальним моментом, який спрямовує дії вчителя на оптимізацію внутрішнього стану учнів. Результатом орієнтовно-дослідницької діяльності виступає програма дій, яка в загальному вигляді включає відповідь на питання: що і як треба робити, тобто є оптимальним способом досягнення мети в конкретних умовах. На даному етапі відбувається вибір методів, засобів і прийомів діяльності: вчитель обирає форму музичної комунікації та відповідний музичний репертуар. Представимо критерії добору, визначені нами у дисертаційному дослідженні: прикладний, гедоністичний, сугестивний, естетичний [2]. Прикладний критерій полягає в доборі музичних фрагментів, які актуалізують комітатне сприйняття учнів, можуть виступати фоном навчальної діяльності. Гедоністичний критерій полягає в тому, що добір музики необхідно здійснювати з урахуванням естетичних смаків реципієнтів, тобто музичні фрагменти повинні подобатись школярам. При цьому музичні твори можуть належати до різноманітних жанрів, епох і стилів (наприклад, можуть бути використані класичні, народні, естрадні мелодії тощо). Слід зауважити, що музичні уподобання слухачів залежать від рівня їхньої загальної та музичної культури. Сугестивний критерій заснований на врахуванні сугестивних можливостей музичного мистецтва, даний критерій передбачає врахування ізо- та левел-принципів музикотерапії. Естетичний критерій передбачає включення до музичного репертуару функціональної музики високохудожніх музичних творів.

У контексті використання музикотерапевтичних методів у навчальному процесі, музичне мистецтво може стати, на наш погляд, своєрідним музично-комунікативним полем, тлом навчально-виховного процесу в початковій школі, яке покликане створити позитивну атмосферу навчання. Музично-комунікативне поле «учні – музика – навчання» передбачає певне структурування послідовності дій вчителем. Виходячи з виду навчальної діяльності учнів у конкретний момент часу, вчитель акцентує увагу або на ланці «учень», або на ланці «музика», або ж на навчанні. Таким чином, на перший план виступає то одна, то інша із ланок, що обумовлює вибір форм музичної комунікації, зміст установок на сприймання музики, себе або завдань навчальної діяльності, організовує певним чином спрямованість уваги учнів. Тому, музично-комунікативне поле функціонує у координатах: «навчання + музика»; «учні + музика»; «музика + учні».

Таким чином, використання музикотерапевтичних методів в навчальному процесі початкової школи передбачає створення вчителем рецептивної та активної музичних комунікацій. Рецептивна – у вигляді музичного супроводу конкретного виду навчальної діяльності учнів, який передбачає комітатне сприйняття музики, тобто не вимагає від дітей усвідомлення емоційного змісту музичних фрагментів. Музичний супровід (функціональна музика) створює загальну психологічно комфортну атмосферу. Учитель формулює установку школярів на більш якісне виконання навчального завдання під «музичний акомпанемент», ніж без нього. Тому домінуючим положенням у цьому випадку виступає навчання.

Активні музичні комунікації (під час перерв та проведення виховних заходів) включають музикотерапевтичні, психогімнастичні, фізичні, дихальні вправи, наприклад: «музика + рух»; «музика + малюнок»; «музика + колір»; «музика + спів»; «музика + гра на музичних інструментах»; «музика + дихальні вправи» тощо.

Побудова музичної комунікації «учні + музика» передбачає «слухання себе», свого настрою, внутрішнього стану, який співзвучний із музичним твором. У цьому випадку увага учнів спрямовується на усвідомлення свого внутрішнього стану та його зміни у процесі музичної комунікації. Музика тут також відіграє роль звукового фону, увага звертається не на зміст музичного фрагменту, а на почуття внутрішнього спокою й приємного відпочинку.

Формула «музика + учні» передбачає акцентування уваги на зміні емоційного змісту музичного фрагмента, слухання музики, усвідомлення її настрою, співпереживання характеру музичного образу. Музичний твір можна слухати без попередньої інформації про його зміст і специфіку, композитора, обставини написання тощо. У цьому випадку завдання музики полягає в тому, щоб викликати емоційний відгук школяра й стимулювати розвиток його фантазії. Однак музичний твір може прослуховуватися й з певною установкою на сприймання. В цьому випадку вчитель наголошує на динаміці зміни емоційних станів, які відображуються у музичному творі.

Отже, використання методів музикотерапії в навчальному процесі початкової школи – це специфічна діяльність учителя, спрямована на оптимізацію функціонального стану молодших школярів шляхом створення музично-комунікативного поля «музика-учень-навчальна діяльність», що передбачає організацію музичних комунікацій дітей упродовж навчального дня.

Література

1. **Биологическая медицина:** научные взгляды, лекарственные средства и терапевтические методы / [ред. Ф. Шмидт]. – Ауралия-Верлаг-Баден-Баден, 1996. – 140 с.
2. **Євстігнєєва Н.І.** Підготовка майбутнього вчителя до використання музики як засобу саморегуляції функціонального стану учнів: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Н.І. Євстігнєєва – Вінниця, 2005 р. – 24 с.
3. **Ефимова Т.Е.** Об утомляемости детей младшего школьного возраста / Т.Е. Ефимова // Начальная школа. – 1995. – № 10. – С. 79 – 81.
4. **Леонова А. Б.** Функциональное состояние человека в трудовой деятельности: учеб. пособие [для студ. ВУЗов] / А.Б. Леонова, В. И. Медведев. — М.: Изд-во Московского ун-та, 1981. – 111 с.
5. **Матейова З.** Музикотерапія при заикании / З. Матейова, С. Машура. – К.: Вища школа, 1984. – 304 с.
6. **Метельницькая Т.Н.** Применение музыки в педагогическом процессе / Т.Н. Метельницькая. – Минск: БГУ, 1980. – 125 с.
7. **Психотерапевтическая энциклопедия** / ред. Б.Д. Карвасарский. – СПб.: Питер, 1999. – 752 с.
8. **Ростовський О.Я.** Педагогіка музичного сприймання: навчально-методичний посібник / Олександр Якович Ростовський. – К.: ІЗМН, 1997. – 248 с.
9. **Школа и психическое здоровье учащихся** / ред. С.М. Громбах. – М.: Медицина, 1988. – 272 с.
10. **Schwabe C.** Methodic of Music therapy / C. Schwabe. – Leipzig Borth. 1980. – 248 p.

УДК 373.3.016.78

Заря Л.О.

ВПРОВАДЖЕННЯ Й ДОЦІЛЬНІСТЬ МУЛЬТИМЕДІА ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ІНТЕРЕСУ ДО МУЗИКИ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

В статье рассматриваются факторы, которые способствуют формированию интереса к музыке у младших школьников с помощью мультимедиа.

Ключевые слова: *интерес, восприятие, наглядность, внимание, обучение, мультимедиа.*